

Henry Frederick Conrad Sander (1847-1920)

Tìm hiểu về những danh nhân trên thế giới có liên quan mật thiết tới hoa lan như William Mitcholitz mà không nhắc tới Henry Frederick Conrad Sander quả thực là một điều thiếu sót, bởi vì ông là người chi tiền cho Micholitz và nhiều người nữa tìm kiếm hoa lan cho công ty của ông.

Vào giữa thế kỷ thứ 19, hoa lan là một bảo vật dành riêng những nhà quý tộc giàu có thuộc Anh Quốc và Âu châu. Một cây *Laelia superbiens* giá khoảng 900\$US, cây *Angraecum caudata* giá 1800\$. Vào thời kỳ đó, nếu có một vườn lan đã được coi như là triệu phú, nhưng Frederick Sander có 3 cơ sở trồng lan lớn nhất thế giới:

Thứ nhất tại St Albans, Anh Quốc có tới 60 nhà kính nuôi trồng trên 2 triệu cây lan và những nhà kho chứa đầy ắp những cây lan nở hoa. Thứ 2 tại Bruges, Bỉ với 50 nhà kính và thứ 3 tại Summit, New Jersey, Hoa Kỳ.

Frederick Sander sinh ra tại Bremen, Đức vào năm 1847. Mồ côi cha từ năm 12 tuổi ông sống với người chú, nhưng sau đó di cư sang Anh Quốc vào năm 16 tuổi. Tại đây ông làm công cho Carter's, một công ty bán hạt giống và năm 1860 ông trở thành phụ tá cho một vườn cây tại St Mary Cray. Năm 23 tuổi (1870) ông thành hôn với Elizabeth Fearnley ái nữ của một nhà giàu có và giúp ông mua lại một công ty chuyên về các hạt giống tại St Albans. Sau đó ông hợp tác với Benedict Roezl một nhà sưu tập hoa lan người Tiệp và thuê một đội ngũ chuyên viên gồm tới 23 người để săn lùng hoa lan trên khắp thế giới như: William Arnold đi Caracas, Venezuela, Carl Erobelein đi Mindanao. Phi luật Tân, Thương vụ trở nên phát đạt, William Micholitz đi Đông Nam Á châu, và nhiều người khác như: Bartholomeus, Forget, Digance, Chesterton, Ericson, Smith v.v. và những người này lại mướn thêm những người giúp việc khác nữa. Ông mở thêm vườn cây tại Bỉ, gồm 250 nhà kính nhập cảng một chuyến tới 1 triệu cây lan *Dendrobium phalaenopsis* từ New Guinea và những chuyến xuất cảng ào ạt sang Âu châu và Hoa Kỳ đủ rõ sự phồn thịnh như thế nào.

Nhưng từ cuối thế kỷ thứ 19 và đầu thế kỷ thứ 20, thương vụ xuống dần bởi vì những giống lan mới tìm không ra và hoa lan không còn được cao giá như những năm về trước cho nên phải đóng cửa nhiều chi nhánh và sa thải bớt nhân viên, riêng William Mitcholitz còn được giữ lại cho tới khi về hưu trí vào năm 1914.

Vườn lan tại Summit, New Jersey được thành lập vào năm 1880 cũng phải bán đi vào năm 1896. Ngoài ra công ty của Sander còn phải đương đầu với sự cạnh tranh với các công ty khác của James Veitch, Hugh Low, William Bull v.v. .

Ngoài chuyện thương vụ, năm 1885 Sander xuất bản nguyệt san *Reichenbachia* bằng 3 thứ tiếng: Anh, Pháp Đức do nhà khoa học lùng danh của Đức Heinrich Gustav Reichenbach đã mô tả các cây lan do công ty của Sander tìm ra và Sander đã thuê Henry Moon (sau này trở thành con rể của ông) vẽ to bằng kích thước thực thụ. Ông đã

phải chi ra khoảng 700.000 \$US để có 100 ấn bản được mệnh danh là ấn bản Hoàng gia, với bìa da bao gồm 4 bộ và 2 phần gồm 192 bản vẽ lớn 67.8 cm x 51.1 cm. Phần 1 ấn hành vào năm 1888 với 108 trang và 48 hình, phần 2 ấn hành vào năm 1890 với 106 trang và 48 hình. Trong số này có những thêm hình vẽ của các họa sĩ khác như : W. H. Fitch, A. H. Loch, George Hansen, Charles Storer, J. Watton, J. L. Macfarlane và Oaks Ames.

Năm 1895, ông đã lập ra một phương thức liệt kê danh sách các cây lan lai giống theo mẫu tự ABC cùng với tên các cây cha, mẹ và người đã tạo giống. Sau đó House of Sander bắt đầu ấn hành các bản liệt kê danh sách cây lan lai giống của ông. Ấn bản đầu tiên Sander's List of Orchid Hybrids 1854-1945 đã được ấn hành vào 1 tháng giêng năm 1946 và được mọi giới đón nhận như một kim chỉ nam.

Ông đã triển lãm hoa lan nhiều nơi trên thế giới và nhận nhiều huy chương cao quý. Khắp Âu châu người ta vinh danh ông là Vua Hoa lan "King of Orchids", ông là người trông nom vườn lan cho Nữ hoàng Victoria và từ năm 1886 là Hội Viên cột trụ của Hội trồng cây Hoàng Gia Anh Quốc. Sander đã được vinh danh với giống lan Sanderella do O. Kuntze và được trao tặng huân chương hiệp sĩ (Chevalier Order of the Crown của Hoàng gia Bỉ vào năm 1913.

Đệ nhất thế chiến bùng nổ, Đức chiếm đóng nước Bỉ và vườn lan bị thiếu dầu sưởi ấm nên đã chết gần hết. Frederick Sander sức khỏe yếu dần và hưởng thọ 72 tuổi vào năm 1920.

Theo Wikipedia.

Frederic Sandern The Orchid King do Brian Milligan

Trạch Lan